

Öland 4-7 oktober 2012

Reserapport av Magnus Stenmark
Stockholms Ornitologiska Förening

Vy över Schäferiängarna. Foto: Magnus Stenmark. Omslag: vitkindade gäss. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Öland, Ottenby, Schäferiängarna – platser som för en svensk fågelskådare bär en alldeles speciell klang. Hit återvänder de flesta skådare mer än en gång och många återkommer årligen.

En höstresa med StOF till denna trakt vore sig inte riktigt lik om den inte leddes av tisdagsklubbens ankare Henrik Waldenström och Rolf Vestberg, vars passion för ornitologin för dem endast överträffas av deras glädje att dela med sig av sin kunskap och entusiasm. Allt från brödsmulor i kikarokular och omöjliga läten till längsstreckade, snarlikt gråbruna juvenil-bröst hålls under outtröttlig uppsikt.

Resan följer traditioner som etablerats under de många årens exkursioner. Artgenomgången vid kvällarnas restaurangbesök blir alltid en gemytlig samvaro som avrundning på dagen, men den viktigaste ritualen för goda dagars skådning är dock saluten vid Karl X Gustafs mur [Kalle Kryss mur]. Norr om Ottenby Kungsgård avskiljer den Södra Udden från resten av ön uppförd för att garantera en tät och livskraftig stam dovhjortar till den kungliga jakten.

Väderrapporterna lovar innan resan relativt mycket regn och ostadigt väder, men som alltid är det finare så snart bron korsats. Öland *in real life* är alltid bättre än drömmens och prognosens Öland. Alla dagar blir blåsiga, söndagen mest, och morgonpassen vid den Södra Udden i Ottenby hålls därför i lä bakom restaurangen.

Höst

Hösten är en vacker tid, men allt är svårare än på våren: Fler fåglar, färre skarpa karaktärer, snarlika locklåten istället för välkänd sång.

Skälen att skåda skiljer människor emellan och alla former av hybrider av uppsåt och intressen finns. För undertecknad har skådningen sakta vuxit fram som ett sätt att lägga ytterligare en dimension till upplevelsen av en plats och dess stämning. Det ger ofta att en vandring i ett landskap där perspektiv förskjuts och landskapet sakta avslöjar sig – som en uråldrig tjäderskog i Hälsingland eller kalfjället på Flatruets högplatå – kan vara mer lockande än stationärt skådande vid en strand.

Nu är den Södra Udden (hädanefter refererad till som Udden) inte vilken strand som helst, och omgiven av himmel och hav kan även denna plats kännas som om den är i rörelse. Och en stilla gryning över Östersjön just här lämnar inte mycket övrigt att önska.

Att söka föda

Kampen att äta eller ätas som dagligen äger rum i naturen är inte alltid möjlig att känna när man viker tvätt eller står vid mejerikylen och väljer ostsort till frukostfrallan. I fält blir den dock tydlig och under årets resa gjorde den sig mer än vanligt påmind och blev nästen som ett tema i sig.

Mitt på dagen (fredag) ser vi på en äng den unga jaktfalk som uppehåller sig i området. Intill sitter en fjällvråk som i lugn och ro äter ett byte medan falken stilla iakttar. Efter en stund står det klart att falken måste ha slagit bytet, men blivit av med det och nu snällt får vänta och se om något blir över. Jaktfalken, jämnstor och till synes jämnstark, vågar kanske p g a sin ålder inte utmana.

Vid ett tillfälle sneglar bägge uppmärksamt uppåt: En havsörn passerar på avstånd, men anmäler inget intresse. En stund senare slår sig ännu en fjällvråk ned just bredvid falken, ”vingar sig” mäktigt, men ger sig strax av igen lika plötsligt som den dök upp.

Ytterligare en stund senare är vråken nöjd och ger sig av. När falken tar sig an resterna av bytet noterar vi att de två arterna äter med olika teknik: Fjällvråken slet långsamt stora stycken ur bytet, jaktfalken gör som snabba utfall och tar små bitar i taget.

Dagen därpå ser vi åter samma falk sittande på en äng och kort därpå hur den lyfter och flyger iväg – en lärarik observation om silhuett och flyktmönster att ha med sig nästa gång valet på långt håll står mellan jakt- och pilgrimsfalk. Senare samma dag noterar vi att den larmats vid Udden med kurs söderut.

Kustpiparens färger flyter ihop med havets och kalkstenens. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Tidigare under fredagen ser vi en ung pilgrimsfalk jaga snabbt fram och åter över reveln öster om Schäferiängarna. Den slår en kricka och sätter sig. Den lilla anden lever dock ännu, ser vi, och lyckas slita sig lös. Falken jagar ikapp, fångar bytet igen, slår sig ned. Den hinner precis avliva krickan när en havsörn sveper ned och tvingar den unga pilgrimen att lyfta. Öرنen tar bytet och drar inåt ön, men tappar det faktiskt och återvänder inte.

Under lördagen ser några i gruppen från bussen hur en havsörn mer eller mindre i förbifarten ”plockar upp” en skadad, vitkindad gås på ett fält. Det såg helt lätt ut, och även om örnen må vara stor är gåsen ingen liten måltid. Den stora rovfågeln drar sig sen etappvis mot fältet utkant spanandes omkring sig då även en havsörn kan bli av med ett byte till en artfrände.

Innan dess, under lördagsmorgonens sträckskådande från Udden, ser vi trutar och måsar patrullera stranden i väntan på små, trötta flyttare. När deras rörelsemönster plötsligt ändras från svepande och böljande till aggressivt kastande kors och tvärs, kan vi även urskilja en liten prick på himlen som i ryckig flykt rör sig i sicksack med vitfåglarna efter sig. Efter en kort och intensiv jakt lyckas en av dem ta den lilla och måste sedan skynda sig att avsluta måltiden i flykten för att de andra inte skall röva bytet.

Alla är hungriga och också en trut må få äta sig mätt. Men, det känns brutalt för de små kungsfåglarna att möta ett sådant öde när de kommer över havet i gryningen.

Ängarna

Fredagsförmiddagens innehållsrika vandring över Schäferiängarna framstår i efterhand som en av resens höjdpunkter, vacker och intensiv med observation på observation i en enda lång böljande sekvens. På öppna, platta ängar som dessa blir himlen alltid större än den annars syns vara när den här välver sig från horisont till horisont – och det är ändå på något sätt en upplevelse olik den av himmel ute på öppet hav.

En av de finaste upplevelserna under vandringen var jordugglan vi stötte upp som länge strök fram och tillbaka framför oss. Vid ett tillfälle mer eller mindre möter och hälsar den vit-brune jägaren på en pilgrimsfalk (de stannar nästa upp i luften näbb mot näbb) samtidigt som en blå kärnhök stryker förbi just under i samma kikärfält.

Ett äkta par blåsgäss på låg höjd över våra huvuden är mycket vackra att se så nära. Samtliga sädgäss vi möter under resan är den arktiska tundrasädgåsen med kort hals och mörkt huvud och hals, en ras som var ny för många deltagare. Talrikast bland gässen är alla dagar de vitkindade som genom sitt antal blir en mäktig upplevelse. Flock på flock kommer de i tusental svepande under dagarna från första gryningsljus och vi passerar fält med rastande och provianterande fåglar så långt ögat når. Också den sympatiska prutgåsen syns i stort antal även om vi räknar den i hundratal och inte i tusental.

Söndagens gryning vid Udden blir den vackraste och den kallaste. Författarens personliga favorit denna morgon blir ett transträck som passerar långt ut över havet genom det gyllene diset vid horisonten. Gruppen flyger inte i fylking utan på ett snöre. I tuben syns tydligt den stora fågelns alla karaktäristika i svart silhuett. Ledarfågelns minsta höj- och sänkning av flyktbanan fortplantas i kön som vore det en sinuskurva och alla individer syns stiga och sjunka på exakt samma ställe.

En mosaik av upplevelser

Dagar med fågelskådning på intensiv resa blir ofta så långa och innehållsrika att det framåt kvällen ibland kan kännas som om morgonens upplevelser skedde dagen innan. Upplevelserna flyter ihop med varandra och bara ett antal kan omnämnas här.

En sen bivräk, en tornseglare och en gök mediterande på en sten i ett busksnår får räknas till de oväntade bekantskaperna så pass sent på året. Under söndagen ser vi en ljushuvad pilgrimsfalk av den östliga rasen och får senare en underbar obs på sittande lärkfalk som är svår att se sig mätt på och lämna. Den fladdrande uppenbarelsen av ett par svarta rödstjärtar som blixtrar förbi bland skabbiga industribyggnader blir ett vackert minne.

Från ovan: jorduggla, havsörn och bläsgås. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Ett drag på en större piplärka ger ingenting, men drag på en hökuggla utmed huvudvägen på östra sidan av ön ger däremot ett riktigt fint möte och vi tackar för ugglans oräddhet. Detta larm drog många skådare och det var trångt bland tubar och i hast parkerade bilar utmed vägen. Vid Seby Bad får vi fina obsar på sovande myrspovar och kustpipare liksom närkontakt med en lågt svepande, gammal havsörn.

Välkänt för sina rovfåglar genom tidigare utfodring, är Södra Baspunkten ett namn som på något sätt förpliktigar. Efter intensivt spanande och förflyttningar av bussen tar vi med oss kungsörn, havsörn, duvhök, skolboksversionen av ormvråk med det typiska bröstbandet, den ljusa börringevråken, fjällvråk, korp och, litet tidigare på vägen norrut, också röd glada.

Hökugglan. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

En summering av resan ger ett av de bättre småfågelsträcken bland de höstresor som gjorts med många och talrika flockar av bofink, bergfink, steglits, hämpling m fl. En ensam forsärila får räknas till de mer udda. Utdelningen på rovfåglar var god i allmänhet och för falkar i synnerhet. Sjöfågelsträcket som var sparsamt under fredagen tog sig rejält under lördagen.

Sparvhöken blev den talrikaste rovfågeln vilket gav många tillfällen att memorera flyktsätt, storlek och beteende. Den lömska maskeringsflykten noterades flera gånger och en av fördelarna med att få se en art i så stort antal och nära gör att den kan observeras utan både tub och handjagare. Det utvecklar känslan för fågelns storlek som via optiken ofta kan kännas abstrakt och svårt att bedöma. Näst sparvhöken var fjällvråken vanligaste rova.

Resans märkligaste upplevelse måste vara den första förmiddagens svärm av nötskrikor som kom seglande över Schäferiängarna. Kanske två hundra individer kämpar i blåsten utan att komma mycket framåt, de bara hänger där och dinglar med sin rassliga flykt, som i snören. Ingen i gruppen har tidigare sett något liknande, någonsin.

Och denna udda observation av en allmän art kan stå som symbol för vad Öland alltid bjuder under högsäsong: Det går alltid att återvända. Ingen gång är den andra lik och även den erfarna återvänder med nya historier att berätta för skådarvännerna som valde att stanna hemma.

Magnus Stenmark
2012-11-20

Artlista

- Smålom
- Storlom
- Smådopping
- Storskarv
- Gråhäger
- Knölsvan
- Sädgås (tundrasädgås)
- Bläsgås
- Grågås
- Vitkindad gås
- Prutgås
- Gravand
- Bläsand
- Snatterand
- Kricka
- Gräsand
- Stjärtand
- Skedand
- Vigg
- Bergand
- Ejder
- Alfågel
- Sjöorre
- Svärta
- Knipa
- Tobisgrissla
- Småskrake
- Storskrake
- Havsörn
- Kungsörn
- Blå kärrhök
- Brun kärrhök
- Duvhök
- Sparvhök
- Ormvråk
- Fjällvråk
- Bivråk
- Tornfalk
- Stenfalk
- Lärkfalk
- Pilgrimsfalk
- Jaktfalk
- Röd glada
- Fasan
- Sothöna
- Trana
- Större strandpipare
- Ljungpipare
- Kustpipare
- Tofsvipa
- Sandlöpare
- Kärrsnäppa
- Gluttsnäppa
- Brushane
- Enkelbeckasin
- Myrspov
- Storspov
- Dvärgmås
- Skratmås
- Fiskmås
- Gråtrut
- Havstrut
- Tamduva
- Skogsduva
- Ringduva
- Turkduva
- Kattuggla
- Jorduggla
- Hökuggla
- Gröngöling
- Större hackspett
- Gök
- Trädlärka
- Sånglärka
- Ladusvala
- Hussvala
- Backsvala
- Tornseglare
- Ängspiplärka
- Skärpiplärka
- Trädpiplärka
- Sädesärla
- Forsärla
- Gärdsmyg
- Järnsparv
- Rödhake
- Koltrast
- Björktrast
- Taltrast
- Rödvingetrast
- Dubbeltrast
- Svarthätta
- Gransångare
- Lövsångare
- Ärtsångare
- Kungsfågel
- Blåmes
- Talgoxe
- Nötväcka
- Trädkrypare
- Varfågel
- Stenskvätta
- Nötskrika
- Skata
- Kaja
- Kråka
- Korp
- Stare
- Gråsparv
- Pilfink
- Bofink
- Bergfink
- Grönfink
- Steglits
- Grönsiska
- Gråsiska
- Hämpling
- Större korsnäbb
- Sävsparv
- Gulsparv
- Svart röstjärt

Totalt: 121

Gök. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Lokaler

Torsdag 4 oktober

Sen ankomst till Ottenby vandrarhem
(ingen skådning)

Fredag 5 oktober

Södra Udden
Schäferiängarna
Södra Lundparkeringen
Karl X Gustafs mur/norra fälten (jaktfalk)
Grönhögen
Eckels Udde (Risinge Strand)

Lördag 6 oktober

Södra Udden
Seby Bad
Triberga Mosse (hökuggla)
Södra Baspunkten
Vägen vid Eketorp

Söndag 7 oktober

Södra Udden
Grönhögen
Ottenbylunden

Gryning över Södra Udden. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Ölandsbron. Foto: Anne-Charlotte Bergenheim

Ledare

Henrik Waldenström och Rolf Vestberg

Deltagare

Anita Ahlberg, Monica Ahlberg, Jan Arfwidsson, Anne-Charlotte Bergenheim, Staffan Bergsmark, Per Ericsson, Orvar Fredriksson, Lars Gullbrandson, Peter Hallberg, Birgit Johansson, Caroline Kling, Kicki Larsén, Rolf Lindskog, Eva Petersson, Jarl Schuberth, Magnus Stenmark, Lars-Gunnar Svenneke, Hans Wijkström och Lena Wikander

Chaufför

Björn Nordell, EkmanBuss